

ENSV SARK-i Banditismivastase Võitluse Osakonna eriteade

13. veebruar 1946. a.

10. veebruaril 1946 võtsid SARK-i Võrumaa osakonna töötajad Võrust Rõuge valda viiva tee 4. kilomeetril kinni Võru Keskkooli vanemate klasside õpilased, kes püüdsid telegraafipostidele kleepida nõukogudevastaseid lendlehti:

1) Yeski Heino Voldemari p. sünd. 1928. a. 9. kl. õpilane

2) Kaska Valev Jaani p. sünd. 1929. a. 10. kl. õpilane

3) Tammemägi Hans Rudolfi p. sünd. 1928. a. 9. kl. õpilane

Läbiotsimisel võeti kinnivõetuil ära 259 nõukogudevastase sisuga

lendlehte, sh. Nõukogudevastase ajalehe Ugandi eksemplar.

ENSV Siseasjade rahvakomissar kindralmajor A. Reserv

ERA F R-LN5 s127. 1106-109

Võru koolipoiste Ugandi grupi põrandaalune leht
aastast 1945

Nr 100

10 aprill 2015

XIX aastakäik

TÄNANE LEHT: RAGNAR EVEREST ✉ LASTEKODU 39-20, TALLINN 10144 ☎ 5140749

Hans Tammemägi

10.04.1928 – 23.01.2014

Vastupanuvõitleja – Võru koolipoiss – Isamaa vabaduse eest

23. Jaanuaril 2014. aastal lahkus meie hulgast väga lugupeetud ja kallis perekonnaliige kuid ühtlasi ka viimane Ugandi väljandja Hans Tammemägi. Käesolev, Ugandi sajas, juubeli, kuid samas ilmselt ka viimane number on pühendatud just Hans Tammemägi ja Ugandi mälestuseks. Tähistab see sümboliliselt justkui ühe ajaloopeatüki lõppu, mis elab edasi ainult paberile kirja pandus ning kahjuks häabuvalt üha kitsama inimgrupi mälestustes. Sajas Ugandi ilmub Hans Tammemägi 87. sünnitähapäeva auks.

Hansu nooruspõlv

Hans Tammemägi sündis iidse Ugandimaa Rõuge kihelkonna Sänna asunduses, vanade eestlaste pühaks peetud Ahitse järve kaldal, samanimelises talus 1928. a. 10. aprillil.

Isa Rudolf oli osalenud Vabadussõjas ja oli lugupeetud põllumees. Ema Vanda oli kihelkonnakooli haridusega tugeva Eesti talu peretütar.

Muretu lapsepõlv möödus talutöös, Eesti vaimus ja meeles.

Hans koos õe Imbiga

Peale Nursi algkooli lõpetamist jätkas Hans õpinguid Võru Gümnaasiumis, mis bolševike poolt Eesti taasokupatsioonide järel Võru Keskkooliks ümber nimetati.

Mõistmaks paremini Eestimeelsust, mille vaimus ka Hans kasvas, meenub mulle vanaema (Hansu õe Imbi) pajatus juhtumist, kus Hans oma isa Rudolfiga õhtul ahju ees Eesti asju arutasid. Toonaseks teemaks oli venelaste sissetung Eesti, kus isa Rudolfi arvamus oli, et ei nad kauaks Eesti jää ning küll mõne päeva pärast tagasi lüüakse. Vaevast Hans oli saanud öelda, et mine tea, võivad ka mitmeks aastaks äkki jääda, kui isa Rudolf tugeva talumehena Hansul rinnust haaras ja ta lae alla tõstis, ise kõva häälega öeldes “lõõn su püstijalu maa sisse, oled seal linnas kommunistiks ära pööranud”.

Õnneks jäi Hans toona ema Vanda palvel ikkagi maa sisse löömata, kuid tugevamat signaali Eesti meelsuse suunal on kindlasti raske anda.

Mida aeg edasi, seda keerulisemaks muutusid ajad, mis omakorda tingis vene võimule üha ägedama vastupanu osutamise nii linnas kui maal. Sellest ei jäänud kõrvale ka koolinoored, sealhulgas ka Hans.

Koolinoored asusid abistama metsavendi nii toidu, riietuse kui ka infoga punaväelaste, KGB ja hävituspataljonlaste tegevusest. Spontaanselt tekkinud põrandaalused õpilaste vastupanugrupid või sõpruskonnad erinevate nimetustega või ilma, osutasid suurt entusiasmi ja abi metsavendadele.

Üks kuuest toona Võrus tegutsenud grupist oli “Ugandi”, mille liikmena võttis osa kõigist selle grupi ettevõtmistest ka Hans Tammemägi.

Ühine sõpruskond - Ugandi hoovimaja 39A asunikud (vasakult) Hans, Endel, Evald ja Volli ning „Kandle“ teatrimaja teisel korrusel elanud „Frits“ ja Aliide

Vahistamine ja vangistus

10. veebruaril 1946 vahistati juba eelnevalt vahistatud Võru koolinoortele ka Ugandi grupp. Hansu enda sõnul sai saatuslikuks oskamatus põrandaaluses töös, liigne julgus ning KGB alahindamine.

Taaskord meenub vanaema (Hansu õe Imbi) mälestuse kild Hansu vangistamise teate koju jõudmisest, kus ema Vanda isa Rudolfile ütles, et viimane asjata poega kommunistiks oli nimetanud, mis ka seni väga kindlameelsele isale pisara silma tõi.

Hansu kinnipidamise algus ei olnud just kergemate killast. Õde Imbi meenutab, et kui isa Hansu Võrus vaatamas käis, pidi ta valvurile maksma, et poega vilksamisi ühest kambrist teise viimisel näha. Pilt, mis avanes, oli tundmatuseni siniseks pekstud näoga poiss, kelle näost ainult valged hambad selgelt eristusid.

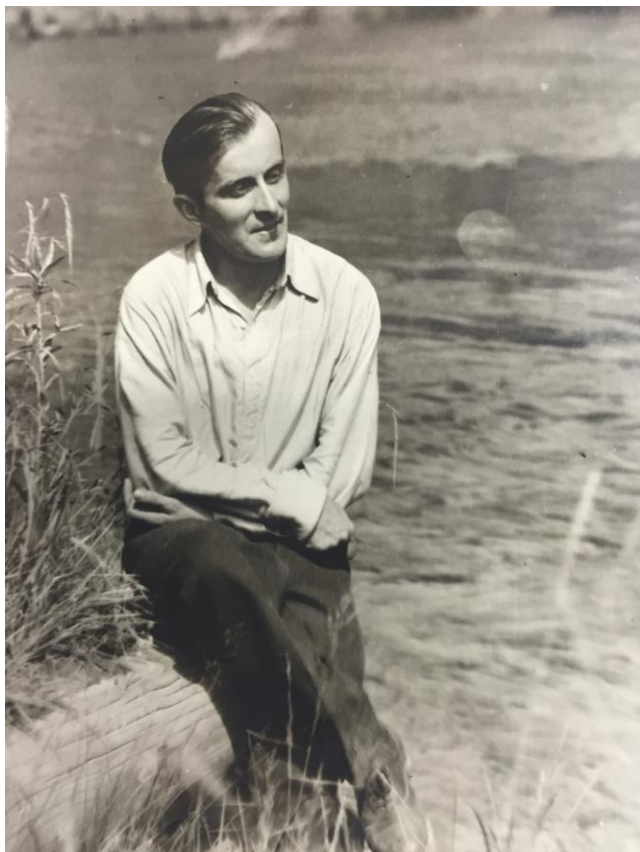
Enne Patarei vanglat tuli Hansul läbi käia Võru miilitsa arestimaja, Võru vangla, Valga miilitsamaja ning kui nad ühel soojal mai kuu päeval Tallinnas Pagari tänava nurgal uue arestimaja ukse taga sissepääsemist ootasid tuli konvoi ülemalt teade, et kohti pole, peale mida jätkus tee otse Patareisse. Ka sealgi pidi taas ootama, mille üle Hans oma meenutustes isegi nalja on visanud, et küllap hea asja järele peab ikka sabas seisma.

Lugedes Hansu meenutusi leidsin end kui diivanile naelutatuna, kuigi pole eriti suur lugemishuviline. Põhjuseks oli eelkõige huvitavate faktide ning seikade rohkus. Vahest üheks huvitavamaks avastuseks oli korduvalt vanaemalt kuulnud ütelse “Kallim kui kuld, on Eestimaa muld” pärimuslugu. Nimelt jõudis see ütelus Hansuni toona Patarei kambri sisekorra eeskirja tagaküljelt, kuhu vangid oma nimed jäädvustasid. Hans meenutab, et esmapilgul tundus see isamaaline lausung isegi pateetiline, kuid kinnistus tema arusaama hoopis teise tähendusega, kui ta kaugel taigas laagri laatsareti naril skorbuudihaigna mädanes ning naabernari asunike arutelu kuulma juhtus, et seda poissi ilmselt kauaks enam pole.

Täpsema ülevaate oma vanglapäevist on Hans andnud Ugandi numbrites 46 ja 47.

Taiga ja Siber

Sama aasta detsembris algas sõit Venemaale. Vahest meeolelukaimaks mälestuseks, sellest loomavagunis kulgenud reisist, kõigi röövimiste ja muude katsumuste kõrval võiks pidada, et Eesti riigist lahkuti ühise hünni laulmise saatel. Nagu Hans ise kirjutab, et oldi allutatud vene mõistusevastasele võimule, ent alistumine oleks tähendanud tollal kõigi lootuste-ootuste kadumist, vaimset hävingut.

Hans Siberis

Järgnes pikk ja raske metsatöö taigas, kus vangid oli allutatud “taiga seadustele” st seadusetusele.

Õnneks leidis laagris ka mõistlikumaid inimesi, kellest ühena meenutab Hans Feodor Filipovits Tsinakovi. Viimase abiga õnnestust Hansul pääseda kurnavast metsatööst raudtee depoosse lihttööliseks, kus ta hiljem omal jõul vagunimeistri positsioonile välja jõudis.

Oma aastad vangilaagris võttis Hans kokku sõnadega “Ilmselt Jumal aitas, sest oli hetki kui tuli pöörduda Tema poole. Omal jõul poleks ma suutnud”.

Peale sunnitöölt vabanemist valis Hans tee oma pere juurde Siberis, 1949. aastal olid asumisele saadetud Hansu ema, isa ning õde ja vend. Mida ta muidugi toona ei teadnud, oli, et kõik vangistusest naasnud pereliikmed samuti automaatselt sundasumisele jäetakse. Seega pikale kuuele järgnes seitse veelgi pikemat Siberi aastat.

Minu hinnangul said tublid ja töökad Eesti inimesed kuidagi hakkama ka rasketes Siberi oludes. Kuid üks on kindel, küüditamine – Siber, kui üks punase režiimi karmimaid reaalsusi, röövis neilt nooruse või vähemalt võimaluse inimlikule noorusele oma kodumaa pinnal.

(paremalt) Hans koos õe Imbi ja venna Aldoga Siberis

Elu taas Eesti pinnal

1958. aasta suvel oli lõpuks käes aeg, kui avanes võimalus naasta Siberist kodumaale. Kuna Eestis valitses toona vene võim ei läinud kahjuks naasmine kodumaale just päris plaanitult. Olenemata pingutustest elukorraldus sisse seada, pidi rinda pistma jaburate olukordadega nagu, kui ei olnud töökohta ei saanud sissekirjutust ning kui polnud sissekirjutust, siis ei saanud töökohta. Nagu Hans isegi ütleb ei kestnud taoline mõnitus kaua, sest õige pea tuli miilitsast käsk 24 tunni jooksul asjad pakkida ning Eesti pinnalt lahkuda. Peavari leiti sugulaste juurest Lätis, kuhu peale samuti mõningasi raskusi siiski sissekirjutused õnnestus hankida.

Meenuvad vanaema pajatused Läti Valka elust, kus kogu perega c 10 m2 pinnal kokku kaks aastat oma elust veedeti. Elamistingimused olid karmid, sest hoolimata Hansu pingutustest elamist paberkotidega seestpoolt soojustada oli talvel hommikuks veepangil ikkagi jääkirme peal. Kuid oldi õnnelikud sellisege ulualuse üle.

Valgas leidis Hans tööd veinitehases, kus ta töötas kuni veinitehase sulgemiseni ning oma pensionile jäämiseni. Leidsin Hansu materjalidest c paarikümneleheküljelise käsikirja tema veinitehase aegadest, mille ta oli kirja pannud oma kunagise kolleegi ja hea sõbra Otu Jallai palvel. Taaskord oli tegemist väga huvitava lugemisega, kuid selle ringi jutustamine nõuaks vast isegi terve raamatu kokku panemist. Äramärkimist väärib kindlasti, et ka veinitehases töötas Hans ennast üles alates reatöolisest peaenergeetikuni lõpetades täiendavalt ka Võru Tööstustehnikumi.

Usun, et võin julgelt öelda, Hans oli rahul oma eluga taasiseseisvunud Eestis. Tal oli hea meel, et sai veeta oma vanaduspõlve kenas väikeses maakodus Lepal, raske vaevaga välja teenitud vabas Eestis. Tema kõrval oli armastatud naine Milvi ning talle pakkus rõõmu läbi-käimine oma kunagiste võitluskaaslaste, teiste sõprade ja sugulastega ning loomulikult lapselaps Lilianiga.

Hans ei virisenud ega kaevanud elu üle, ent nagu ta ise ütles, oli ta mures, et toodud ohvrid ja kannatused, lootus ja unistused unustatakse ning tänapäeva õnneseisundit elada vabas riigis võetakse iseenesest mõistetava asjana, mis justkui igavesti nii on olnud. Loodan siiralt, et käesolev Ugandi tema muret veidigi kummutab ja ta saab jumalariigis rahuliku südamega ning väljateenitult puhata.

(vasakult) elukaaslane Milvi, vend Aldo, kelle süles Hansu lapselaps Lilian, Aldo elukaaslane Aino, Hans ja õde Imbi.

Hüvastijätt Hansuga

Mäletan veel täpselt hetke, kui mulle helistas nuttes ema, et onu Hans on surnud. Oli kustunud Hansu elukuunal, oli elatud elu, mis oli küll kohati karm, kuid kus oli ka piisavalt toreid hetki, oli täis aatelisust ja muret Eestimaa käekäigu pärast. Vähi, mida ilmselt koos teha saame, on öelda – aitäh Hans! Olgu kerge sulle kodumaa muld!

Vennad ja õde taas koos. (Vasakult) Aldo, Imbi ja juba igavesel unel Hans.

Kirikuõpetaja viimane palve Hansu ärasaatmisel Rõuge kirikus.

Onu Amps

Täpselt nii kutsus Hansu minu väike tütar kahe aastasel. Tegi kenakesti nalja see ka Hansule endalegi. Käesolevale peatükile andsin just sellise nime, kuna minu jaoks on alati olnud väga emotsionaalse tähendusega kõige noorema ja vanema põlvkonna kohtumised, sest kohtuvad elu, mis juba elatud ning elu, mis veel ees. Täpselt samasugused ülevad tunded valdasid mind ka Hansu ja minu tütre kohtumise hetkedel.

Kuid kes siis ikkagi oli see minu vanaonu Hans? Hans oli väga konkreetse, kohati isegi karmi ütlemisega, mistõttu ta selles osas kindlasti kõigi lemmik olla ei tarvitsenud, aga tegelikult oli selle oleku taga peidus heasüdamlik, alati teist kuulav, mõistapüüdev ja lõputult abivalmis inimene. Ta oli laia silmaringiga ja tal oli väga kindel arusaam ja teadmine elust, Eestist ning paljudest teistest asjadest, väga palju vaidlemise ruumi erinevatel teemadel ei jäänud.

Hansu täielikuks vastandiks oli tema elukaaslane Milvi, kes kahjuks lahkus meie hulgest juba 10. veebruaril 2007 aastal. Muhedamat tädi, kui tädi Milvi andis otsida. Olenemata sellest, et vahel tuli Hansu ja Milvi vahel ette ka sõbralikku tõgamist, olid nad justkui ideaalselt sobiv ning teineteist täiendav paar.

Milvil oli tänu oma kogukamale kehavormile kindel koht isegi Hansu abistamises erinevatel remonttöödel. Meenub seik nooruspõlvest, kui vanaema juures purunes heinatööde ajal traktor (mis muideks oli täiesti tervenisti Hansu enda välja mõeldud ning ka ehitatud). Eesotsas Hansuga asuti kohe remonttööde kallale. Võimaldamaks parandusi, oli vaja traktori üles tõstmiseks moodustada pika puidust prussiga jõuõlg. Ühise pingutuse tulemusena oligi traktor õhus, aga mis edasi, ei saa ju samal ajal traktorit õhus hoida ja remontida. Sama kiirelt, kui probleem tekkis, see ka lahenes, sest Hans kamandas kohale Milvi, kes rõõmsalt prussi otsale istuma asetati ning remonditööd võisid jätkuda. Taolisi näiteid võib veel ridamisi tuua teisigi, olgu siis selleks Hansu poolt allakukkumise vältimiseks ümber Milvi seotud teisele korrusele upitatav kapp või siis vastupidi Milvi uljustav soovitus, et mis see siis ära ei ole, enne võimatuna näiva ettevõtmise algust.

Julgen väita, et imetlusel ja vahest isegi eeskujul Hansu ülimast töökusest ja pealehakkamisest on kindel koht ka minu elus. Kui välja arvata Hansu viimased pühade ja tähtpäevade visiidid vanaema juurde võin julgelt öelda, et ei mäleta korda, kui ta oleks külla saabudes maha istunud. Alati algas töö või mingi muu tegevus. Projektid, mida ette võeti tundusid kohati lausa ulme valdkonda kuuluvad. Ei olnud mingit arutelu, ta lihtsalt alustas kõigega ja kohe!

Olles püüdnud hilisemal ajal isegi üht teist vanaema abistamiseks ellu viia, pidasin teemade lahendamiseks vahel nõu ka Hansuga, tema juurest läbi põigates. Mäletan, kuidas ta ühe arutelu lõppu ütles - tore, et on veel üks "hull", kes selliseid ettevõtmisi ette võtab ja ellu viib. Vastasin toona muiates lihtsalt jah, kuid mõistan ja pean seda täna pigem suurimaks tunnustuseks, mida muidu väga napisõnaline vanaonu mulle tegi.